

NOVO PLIVALIŠTE U VUKOVARU

Strateška gradska građevina

PRIPREMIO:
Branko Nadilo

Pitanje je može li Borovo naselje preživjeti bez svoje tvornice jer to ne mogu promijeniti ni najveće ni najraskošnije građevine, pa je nužna sveobuhvatna akcija za poticanje gospodarskog razvoja

Uvodne napomene

U našem smo časopisu najtemeljitiije pratili obnovu Vukovara, što je i razumljivo jer je taj grad i najviše stradao tijekom Domovinskog rata. Pozorno smo pratili obnovu svakog dijela grada, a posebno smo obradili i one građevine koje su u obnovi ili umjesto nje dobile sasvim nov sadržaj poput Agencije za plovne putove, hotela *Lav* ili negdašnje *Name* u kojoj je sada trgovački centar s kinima *CineStar*. Stoga smo s velikom radošću dočekali vijest da se konačno dovršava novo plivalište pokraj tvornice *Borovo*. Naime, u tom slučaju zapravo i nije riječ o obnovi jer se na mjestu negdašnjega otvorenoga plivališnog kompleksa gradi pravi zatvoreni bazen olimpijskih dimenzija.

Shvaćajući da gradnja zatvorenog bazena znači znatno više od jednoga novog sportskog sadržaja u sastavu nekadašnjega Borova naselja, posebno zato što je izgledom atraktivan i primjereno opremljen, odlučili smo se temeljito prikazati i to gradilište. Vjerujemo u mogućnost da će natkriveno plivalište znatno pridonijeti kvaliteti života i u Vukovaru i u njegovu sadašnjemu zapadnom dijelu.

Budući da se novi zatvoreni bazen gradi u negdašnjem samostalnom naselju, a sada posebnoj vukovarskoj četvrti, najprije treba nešto reći o njihovu nastanku.

Kratka povijest Vukovara i Borova

Vukovar je jedan od najstarijih hrvatskih gradova čija se kontinuirana povijest proteže kroz punih pet tisućljeća jer je toliko otprilike stara tzv. vučedolska kultura koja

nosi naziv po lokalitetu Vučedol, udaljenom pet kilometara Dunavom uzvodno. Grad je najveća hrvatska riječna luka na važnim prometnim pravcima i sjedište Vukovarsko-srijemske županije, ali i simbol hrvatskih stradanja u Domovinskome ratu.

U pisanim se dokumentima Vukovar spominje već početkom 13. st. pod nazivima Volko, Walk, Wolkow i Vukovo, a sadašnji je naziv u uporabi od 14. st.

U vukovarskom se kraju nalaze brojna arheološka nalazišta iz brončanog, ali i iz starijega i mlađega željeznog doba. Rimljani su u osvajačkim pohodima u posljednjim desetljećima stare ere izbili na Dunav i na obalama izgradili brojne utvrde za obranu od barbarskih plemena. Nakon propasti Rimskog carstva došlo je do velike seoba naroda i avarsko-slavenske ekspanzije te naseljavanja Hrvata. U pisanim se dokumentima Vukovar spominje već početkom 13. st. pod nazivima Volko, Walk, Wolkow, ali i Vukovo, a naziv najvjerojatnije potječe od latinskog naziva Ulco za rijeku Vuku na čijem je ušću u Dunav i nastao. Sadašnji je naziv Vukovar (s mađarskim sufiksom "var" u značenju grad ili mjesto) u uporabi od 14. st.

Ne zna se kada je nastala davno srušena utvrda iznad Dunava (bila je zapadno od

sadašnjega franjevačkog samostana) ispod koje se razvilo naselje, ali se pretpostavlja da ju je izgradio Pribina, knez Donje Panonije s početka 9. st. Vukovar je 1231. poveljom hercega Kolomana, kao jedan od prvih u hrvatskoj državnoj zajednici s Ugarskom, dobio status slobodnoga kraljevskog grada. Godine 1241. poharali su ga Tatari, a tijekom 14. i 15. st. gradom su vladale brojne velikaške obitelji. Sulejman Veličanstveni u svom je pohodu prema

Karta Vukovara i šireg okruženja

Prikaz Vukovara iz vremena turske vladavine

Beču 1526. zauzeo Vukovar i sve ostale dunavske utvrde te izgradio most preko Vuke. Grad je pretvoren u pravu tursku kasabu s približno 3000 stanovnika, u kojoj je bilo nekoliko gradskih četvrti, bogomolja, kupatila, prenočišta i škola.

Vukovarski je kraj oslobođen od Turaka 1687., a grad je bio razoren, spaljen i napušten. Potom su ga naseljavali brojni doseljenici, a uz Hrvate i Srbe bilo je mnogo Nijemaca, Mađara, Židova, Rusina, Slovaka i Ukrajinaca. Tada su golemi dio vukovarskog područja s 35 naseljenih mjesta kupili njemački grofovi Eltz koji su u sljedeća dva stoljeća znatno utjecali na gospodarski i kulturni život Vukovara.

U to su vrijeme izgrađeni crkva i samostan sv. Filipa i Jakova koji sadašnji izgled duguju obnovi iz 1897. Izgrađena je i parohijska pravoslavna crkva sv. Nikole. U gradu su bile i dvije sinagoge, od kojih je jedna 1894. ustupljena kalvinistima, a druga je, izgrađena 1889. godine, u Drugom svjetskom ratu opljačkana i devastirana te 1957. srušena do temelja.

Prvi je parobrod iz Budimpešte za Zemun pristao 1831., a 1883. uspostavljena je redovita parobrodna veza s Novim Sadom i Zemunom. Željeznicom je Vukovar povezan 1878. kada je izgrađena pruga od Subotice do Slavenskog Broda, a kolodvor je izgrađen 1912. kada je

u promet puštena pruga Vukovar – Ilača – Šid – Sremska Rača. Škole se osnivaju sredinom 18. st., najprije osnovne (srpska 1733., a hrvatska i njemačka 1743.), a potom šegrtska (1886.), realka (1891.) i gimnazija (1894.). Izgrađeni su i prvi hoteli (*Lav i Grand*), a prvo je industrijsko poduzeće (kudeljara *Hungarija* kao ispostava istoimene tvrtke iz Urbasa) otvoreno 1905.

Sadašnje obnovljeno središte Vukovara

Usljedio je Prvi svjetski rat i sve uzgredne nevolje. Nakon njega slijedili su oporavak i početak gospodarskog razvoja Vukovara, a potom Drugi svjetski rat i brojna stradanja. Iz Vukovara je tada nestala mnogobrojna židovska kolonija, a nakon rata s tog je područja protjerana ili otišla i njemačka manjina. Nakon Drugog svjetskog rata Vukovar se razvio u moćno središte tekstilne i prehrambene industrije i postao jedan od najrazvijenijih gradova bivše Jugoslavije. Godine 1991. počeli su oružani sukobi. Na vukovarskom se području računa da su oružani sukobi započeli 2. svibnja 1991. kada je u Borovu Selu ubijeno 12 hrvatskih policajaca. Izravni je napad na Vukovar započeo 24. kolovoza 1991. i grad je puna tri mjeseca bio pod opsadom te je gotovo u cijelosti razoren. Vojno je okupiran 18. studenoga 1991. Nesrpsko je stanovništvo (približno 22.000 ljudi) protjerano iz grada, a više od 6000 Vukovaraca odvedeno je u brojne logore u Srbiji. Mnogi su od njih ubijeni ili nestali. Vukovar je inače Hrvatsku i svijet zadivio hrabrošću i požrtvovnošću svojih branitelja.

Proces je mirne reintegracije započeo 1997. Veći se dio negdašnjih stanovnika vratio. Pristupilo se obnovi koja je više ili manje uspješno pokušavala gradu vratiti stare zgrade, ulice i trgove te prepoznatljivi barokni zapadnoeuropski štih.

Borovo Selo nalazi se sedam kilometara sjeverno od Vukovara uz obale Dunava, a s Vukovarom ga povezuje cesta prema Dalju, trasirana još u rimskim vremenima. Borovo je jedino mjesto i sjedište istoimene općine na površini od 28 km² i ima 5056 stanovnika. Uz selo Dunav meandrira i nešto sjevernije tvori prirodno mrjestilište – baru Savulju. Na povišenom se ravnjaku nalazi Gradac, nedovoljno istražen arheološki lokalitet s mnogim najstarijim nalazima i tragovima srednjovjekovne utvrde. Lokalitet se još naziva Tvrdavica i Kaštelet, a zabilježeni su i nazivi Boro, Boroh, Boroth, Borock... Vjerojatno od tuda potječe i naziv sela, iako sličnih i istih naziva, vjerojatno prema nazivima drveća, ima i u drugim slavenskim zemljama, najviše u Bugarskoj (pet) te Bjelorusiji i Srbiji (po dva), a ima ih i u Makedoniji, Rusiji, Kazahstanu, Sloveniji i Češkoj. Tako barem tvrdi bloger Cronicus čije smo podatke o povijesti Borova i Vukovara uglavnom koristili (<http://mojeborovo.blogspot.hr/>).

Borovo se prvi put spominje 1221. kao posjed Vukovske utvrde, a poslije se u dokumentima najčešće spominje u vezi s promjenama vlasništva. Prema jednom se spisu iz 1338. može zaključiti da je u selu postojala mitnica koja je od lađa naplaćivala pristojbe, a imala je i pristanište za prelazak u Bačku. U 1427. spominju se crkva sv. Margarete i samostan augustinaca, a plemići se Gorjanski 1481. spominju u vezi s već spomenutom kamenom utvrdom.

Ipak, za razliku od Vukovara, Borovo nikada nije postalo grad jer nije dobilo kraljevski privilegij. Ostalo je u posjedu velikaša pa su stanovnici sela zapravo bili njihovo vlasništvo. U Mohačkoj bitci 1526. vojska je Sulejmana II. porazila hrvatsko-ugarskoga kralja Ludovika II. koji se u pokušaju bijega i utopio. U toj je bitki Borovo razoreno i napušteno. Oko 1540. ponovno su ga naselili Srbi iz Gornjeg Podrinja i Polimlja koji su donijeli ijekavski govor na negdašnje ikavsko područje. To je svakako učinjeno uz suglasnost Turaka, a pretpostavlja se da je dio Srba došao i tijekom velike srpske seobe 1699. godine.

Glavna ulica u Borovu

Nakon oslobođenja od Turaka cijelo je oslobođeno područje priključeno Habsburškoj carstvu. Car Leopold I. izdao je 1590. i 1591. dva patenta o privilegijama "grčkog obreda i srpskog naroda", a u drugom je odredio da imanja Srba u Ugarskoj i Slavoniji, ako umru bez nasljednika, pripadnu crkvi i arhiepiskopu. Upravo će taj dio biti presudan za to da nakon dva i pol stoljeća pokraj sela nastane tvornica obuće *Bata*¹ odnosno *Borovo*.

Nakon Mohačke bitke Borovo je razoreno i napušteno, a nedugo su ga potom naselili Srbi iz Gornjeg Podrinja i Polimlja

Tijekom vladavine carice Marije Terezije (1740. – 1780.) provedene su mnoge re-

¹ *Bata* d.d. u Borovu bila je filijala tvrtke *Bata* a.s. iz Zlína u ondašnjoj Čehoslovačkoj, čiji je osnivač i vlasnik bio Tomáš Baťa. Njegovo prezime sadrži poseban češki znak *ř* koji se izgovara kao *tj* ili *č*. U nekim se napisima, najčešće s urbanističkom problematikom, naziv tvrtke piše prema prezimenu, ali pogrešno "*Baťa*" (s apostroфом i razmakom). Iako je riječ o maloj razlici, kako bi se izbjegle moguće zabune, ovdje se naziv tvrtke, koja postoji i danas, piše onako kako to gotovo svi u svijetu rade – *Bata*. U našem bi jeziku naziv ispravno trebalo izgovarati "Bača", jer je svojedobno baš slovom *č* Ljudevit Gaj odlučio pisati glas koji se u češkom jeziku piše *ř*.

forme u sudstvu, obrazovanju, poljoprivredi i drugim granama, a dozvoljena je i gradnja novih i popravak starih srpskih hramova. Stoga je u Borovu 1746. izgrađena barokna crkva sv. arhiđakona Stefana, a mjesto je tada imalo 50 nastanjenih kuća. Uvedena je i opća školska obveza za svu mušku djecu, a prva je školska zgrada izgrađena 1853. Općinska je uprava ustanovljena 1880., željeznica je prošla kroz selo 1878., a tada je izgrađeno i željezničko stajalište koje danas više nije u uporabi.

Usljedio je Prvi svjetski rat i opća mobilizacija, a uspostavom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca ukinuta je posebna općinska vlast. Seljacima se nije mnogo toga promijenilo jer su u posjedu imali 1000 jutara zemlje, a srpska patrijaršija 4500 jutara (jutro = 0,58 ha).

Najveće su promjene nastale u tridesetim godinama prošlog stoljeća kada se uz Dunav i željezničku prugu Vinkovci – Subotica počela otkupljivati zemlja za potrebe gradnje *Batine* tvornice i zgrada za zaposlenike. Otkupljeno je 70,8 hektara uglavnom crkvene zemlje, ali su zemlju na nagovor crkve prodavali i seljaci (posljednje su njive za potrebe izgradnje stambenih zgrada i Kombinata *Borovo* od seljaka otkupljene 1980.). Glavni je uvjet investitora za kupovinu zemlje bio osni-

Detalj Borova na obali Dunava

vanje posebne općinske uprave kako bi se izbjegle sve moguće prijevozne i izvožno-uvozne takse na materijale za gradnju te sirovinu i proizvode tvornice. Tako je Borovo ponovno postalo općinom koju su tvorili selo, tvornica i uz nju pripadajuće naselje.

U selu je tada živjelo približno 2000 stanovnika. Nakon završetka izgradnje tvornice 1936. uvedena je i električna struja iz *Batine* elektrane, a izgrađena je i suvremena osnovna škola s centralnim grijanjem i vodovodom iz arteškog bunara. Daljnji je razvoj sela, koje je trebalo postati dio velikog Borova, zaustavljen početkom Drugoga svjetskog rata.

Jedan je dio mobiliziranih seljaka Kraljevine Jugoslavije završio u njemačkim logorima. Ustaške su vlasti iz *Bate* otpustile velik broj radnika iz sela, a neki su radili u drugim *Batinim* tvornicama pod njemačkom vojnom upravom. Dio je seljana otišao u partizane.

Nakon rata svi su se oni koji su se vratili uglavnom zaposlili u Kombinat u gume i obuće *Borovo*. Tada je selo ponovno postalo općinom u koju su bili uključeni Kombinat i njegovo naselje. Do promjene je došlo 1954. kada je reorganizacijom i racionalizacijom lokalne uprave selo postalo mjesnom zajednicom, a naselje i *Borovo* prvi su put postali dio Vukovara,

također kao posebna mjesna zajednica. U godinama osamostaljenja Hrvatske Kombinat *Borovo* i njegovo naselje prestali su biti dio katastarske općine Borovo te je ustrojena nova katastarska općina Borovo naselje kao sastavni dio Vukovara, zapravo gradska četvrt. Daka-ko da ta razlika nije samo gramatička (samostalno se mjesto piše Borovo Naselje, a gradska četvrt Borovo naselje).

U godinama osamostaljenja
Hrvatske Kombinat *Borovo*
i njegovo naselje postali su
sastavni dio Vukovara, zapravo
njegova gradska četvrt

Za selo Borovo treba reći da je u kasnijim pedesetim godinama prošlog stoljeća dobilo dva sjeverna prigradska naselja – Malu Bosnu i Savulju. U njima žive Srbi koji potječu iz okolice ili s planine Ozren iz Bosne i Hercegovine. Selo je vodovod dobilo 1969., a asfaltnu cestu do Vukovara 1970. Također treba reći da je uz *Batinu* osnovnu školu 1977. izgrađena sportska dvorana, tako da je stara zgrada gotovo neprepoznatljiva.

Danas je zbog propasti vukovarskoga gospodarstva u Borovu vrlo malo zapo-

slenih. Mnogi su se okrenuli poljoprivredi i stočarstvu.

Nastanak *Bate* i gradnja tvornice u Borovu

Nastanak tvrtke *Bata*, svjetskog carstva obuće, potaknuo je jedan izniman i poseban čovjek – Tomáš Baťa (1876. – 1932.), samouki i nadahnuti češki industrijalac koji je bio jedan od najvećih poduzetnika svoga doba. Tvrtku je s tri radnika osnovao 1894. ostavštinom pokojne majke koja je približno vrijedila ondašnjih 320 dolara. Partneri su mu bilo stariji brat Antonín i sestra Anna, štoviše zbog njegovne je maloljetnosti kao osnivač bio prijavljen brat. Tvrtka je osnovana u gradu Zlínu (koji se od 1949. do 1990. zvao Gotwaldov), na istoku Češke u povijesnoj pokrajini Moravskoj, čiji je dugogodišnji gradonačelnik poslije bio upravo Tomáš Baťa. Tvrtka se razvila u golemi kompleks za proizvodnju, trgovinu, prijevoz, usluge i financije. Dovoljno reći da je 1895. već imala 50 radnika, a 1931., prije Tomášove pogibije u zrakoplovnoj nesreći, ukupno 29.500 širom svijeta. U tom je razdoblju i rodni Zlín narastao s 2975 stanovnika na 26.350.

Osnivači tvrtke *Bata* u Zlínu (Tomáš Baťa u sredini)

Tvrtku je samostalno vodio od 1908. jer se u međuvremenu sestra udala, a brat

umro od tuberkuloze. Radi poboljšanja proizvodnje i trgovine te prijevoza i skladištenja sirovina i gotovih proizvoda neko je vrijeme proveo u SAD-u. Bio je veliki inovator u upravljanju proizvodnjom i organizacijom rada, ali i poticanju zaposlenika. Za svoje je suradnike, kako je nazivao radnike, gradio stanove, škole, dječje vrtiće i zdravstvene ustanove, a posebno je poticao cjeloživotno obrazovanje.

Poslovanje je postupno proširio i na druge industrije poput energetike, poljoprivrede, prerade drva, tiskanja novina, proizvodnje opeke i gume, građevinarstva, snimanja filmova, prehrambene, kemijske i tekstilne proizvodnje, osiguranja te prometa i rudarstva. Već je 1923. tvrtka imala 112 poslovnica širom svijeta. Osim u Čehoslovačkoj, proizvodne je obućarske pogone imala u Velikoj Britaniji, Nizozemskoj, Jugoslaviji, Brazilu, Keniji, Kanadi i SAD-u. Brinuo je o razvoju prijevoza (željezničkoga, zračnoga, riječnoga i cestovnog) u rodnome gradu, ali i na regionalnoj i državnoj razini. Puno je toga učinio u razvoju planskog urbanizma te funkcionalizma u stanovanju, ali i razvoju koncepta gradova-vrtova. Poznat je po mnogim inovacijama, primjerice prvi je uveo cijene s dvije ili tri devetke na kraju umjesto cijeloga broja, ali i petodnevni radni tjedan. Svojim je jeftinim cipelama jednostavno pomeo konkurenciju (81 % ukupnog opsega proizvodnje cipela u ondašnjoj Čehoslovačkoj i 75 % izvoza).

Uvijek je tvrdio da dobro plaćeni radnik proizvodi puno više.

Tomáš Baťa puno je učinio u razvoju planskog urbanizma, funkcionalizma u stanovanju i gradova-vrtova, a jeftinim je cipelama jednostavno pomeo konkurenciju

U vođenju su ga tvrtke naslijedili polubrat Jan Baťa i njegov jedini sin Thomáš Jan Baťa (1914. – 2008.) koji su proizvodnju proširili na zrakoplovnu industriju, proizvodnju sintetičkih vlakna i riječni prijevoz, ali i na azijsko područje, posebno na Indiju. Nakon Drugog svjetskog rata sve su tvornice u istočnoj Europi nacionalizirane, pa je sjedište tvrtke bilo premješteno u Kanadu. Danas je *Bata* multinacionalna globalna kompanija za proizvodnju i trgovinu modne obuće i odjeće u obiteljskom vlasništvu sa sjedištem u Lausanni, u Švicarskoj. Organizirana je u tri poslovne jedinice: *Bata Europa* sa sjedištem u Italiji, *Bata Emerging Market* (za Aziju, Pacifik, Afriku i Latinsku Ameriku) sa sjedištem u Singapuru i *Bata Protective* sa sjedištem u Nizozemskoj, a s maloprodajom prisutna je na više od 5000 maloprodajnih mjesta u više od 70 zemalja i ima proizvodne pogone u 26 zemalja. Zapošljava više od 40.000 radnika.

Bata se na prostoru bivše Jugoslavije pojavila 1921. kao trgovačko poduzeće pod nazivom *Bata, cipele i koža* d.d. sa sjedištima u Zagrebu i Zemunu, a do 1930. na cijelom je državnom prostoru imala više od 60 prodavaonica. S obzirom na to da je ondašnja država visokim carinama od čak 46 % pokušavala zaštititi vlastitu rasčepkanu proizvodnju obuće, *Bata* se kao najveći uvoznik našla u velikim poteškoćama. Stoga je odlučeno da se na prostoru Jugoslavije izgradi nova tvornica. Uostalom, kupnja strojeva i sirovina, zajedno s osnivanjem poduzeća i tvornica u inozemstvu, bio je jedan od načina borbe s golemom ekonomskom krizom.

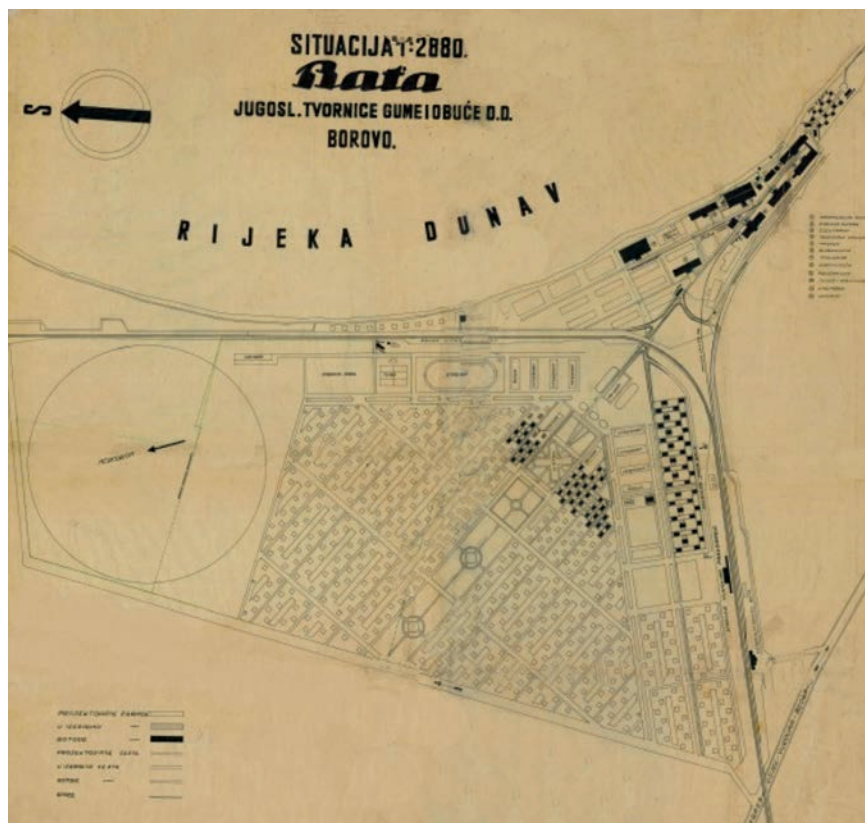
Novine su već 1930. počele pisati o tome da će *Bata* pokrenuti proizvodnju u Jugoslaviji, a brojni su se gradovi i mjesta natjecali kako bi joj pružili što povoljnije uvjete. Kao moguće su se lokacije spominjali Osijek, Apatin, Slavonski Brod, Šabac, Brčko, Smederevo i Vukovar. Lokacija pokraj Vukovara u cijelosti je odgovarala *Batinim* prometnim kriterijima koji su zahtijevali blizinu željeznice i položaj na riječnoj luci, ali i ravan teren za aerodromsku stazu. Ipak, u donošenju odluke presudila je činjenica da se zemlja prodavala gotovo u besćenje jer se srpska patrijaršija, koja je do zemlje došla zahvaljujući i već spominjanom patentu cara Leopolda I., bila našla na udaru agrarne reforme i moguće nacionalizacije. Tako je *Bata* došla do 70,8 ha na jedinstvenoj

Tomáš Baťa na jednom portretu

Današnje središte Zlína

Situacija novog naselja (iz izvorne projektne dokumentacije)

parceli na obali Dunava, uzvodno od Vukovara.

Tvornica je započela s radom 7. lipnja 1931. kada je proradila tvornica obuće u Borovu, ali je stvarna registracija provedena tek 12. siječnja 1933. pri Okružnome sudu u Osijeku, a prvi je predsjednik uprave bio Jan Baťa. U prvoj su fazi (1931. – 1934.) izgrađeni prodajni i proizvodni sadržaji, a gradilo se i reprezentativno stambeno naselje za radnike, koje je zajedno s industrijskim pogonima i uređenom infrastrukturom (ceste, rasvjeta, uređeni parkovi i društveni dom) tvorili pravi mali industrijski grad.

Projekte su naselja Bata ville (kako se u početku zvalo svako takvo naselje) izradili znameniti češki arhitekti František Lydie Gahura (1891. – 1958.) kao urbanist te Vladimír Karfík (1901. – 1996.) i Antonín Vítek (1892. – 1979.) kao autori arhitektonskih projekata. Provedena je jedinstvena ideja o izgradnji cijeloga novog grada, od urbanizma i perivojnog uređenja do arhitektonskih tipova i napredne građevinske tehnologije, pa i do

prepoznatljivoga *Batina* namještaja. Izgradnja je započela na ravnoj i praznoj ledini i do 1938. bila je dovršena, uz neke naknadne interpolacije. Gradnju je najvećim dijelom izvela tvrtka vukovarskog graditelja Luje Karlovskog.

Izrazito futuristički urbanistički plan, koji je tlocrtom podsjećao na zrakoplov s del-

ta krilima, u realizaciji je ponešto izmijenjen, ali je očuvana središnja perivojna dijagonala koja je kompozicijska kralježnica cijeloga grada. Dosljedno je provedeno funkcionalno odvajanje proizvodnih, stambenih i društvenih sadržaja, i to u skladu sa stajalištima Jana Kotěre (1871. – 1923.), vodećega češkog arhitekta i profesora, koji ih je prema načelima vrtnoga grada bio počeo primjenjivati u Zlínu. Društveni su sadržaji, a glavni-na je izgrađena do 1936., prislonjeni uz glavnu prometnicu, a sastojali su se od dviju osnovnih škola, industrijske škole s internatom, dječjeg vrtića te radničkog doma s menzom, kinom i robnom kućom. Drugi je krak javnih zgrada položen paralelno s Dunavom, a obuhvaća rekreacijske sadržaje poput stadiona, raznih sportskih igrališta i aerodroma s velikim hangarom za zrakoplove s kojeg su se održavale redovite zračne linije sa Zagrebom, Beogradom, Bečom i Grazom.

Dosljedno je provedeno funkcionalno odvajanje proizvodnih i stambenih, ali i društvenih sadržaja koji su prislonjeni uz glavnu prometnicu i uz obalu Dunava

U industrijskom se dijelu, omeđenom krakovima željezničke pruge, dunavskom obalom i lukom, trebalo graditi 13 peto-

Glavna porta tvornice Bata u Borovu

Izlazak radnika iz tvornice na kraju radnog dana

etažnih tipskih industrijskih hala (80 x 20 m), a u svakoj je trebalo biti 10 radionica s 500 radnih mjesta. Tijekom je realizacije program ipak bio smanjen i tipološki variran, a u gradnji je primijenjena čelična demontažna oplata uvezena iz SAD-a. Prema općem mišljenju, najveći su graditeljski domet predstavljale četiri stambene kolonije s jednokatnim obiteljskim kućama položenima u pravilnoj matrici šahovskog polja, na prostoru s mnogo zelenila. Sagrađeno je 16 "jednodomki" (malih vila s terasom i garažom) za direktore i inženjere, 28 "dvodomki" za poslovođe, 88 "četverodomki" za radnike te pet "osmerodomki" s malim stanovima za obitelji bez djece. Bilo je izgrađeno 137 kuća s 463 stana, a izgrađen je i samački hotel s 200 ležajeva. Sve su kuće bile izrazito funkcionalne (s dnevnim prostorijama u prizemlju i spavaćom sobama na katu), a građene su od neožbukane crvene opeke s vidljivim armiranobetonskim nadvojima, bijelom stolarijom i ravnim krovovima. Danas su zaštićene kao kulturno dobro, iako su dobile kose krovove i aluminijsku stolariju. Čini se da je deva-

stacija počela i prije Domovinskog rata i obnove koja je potom uslijedila. U konačnici je tvornički grad imao potpuni komunalni standard, nezabilježen u cijeloj ondašnjoj Jugoslaviji. Imao je 14 km asfaltnih cesta, 24 km pločnika, 10,3 km električne mreže iz vlastitih elektrana (izgrađenih 1932. i 1937.) te javnu rasvjetu, vodovod i kanalizaciju. Od krupnijih predviđenih zahvata nije ostvarena samo tramvajska veza do obližnjih Borova i Dalja iz kojih je dolazila većina radnika. To je, kao

Usporedba negdašnjih i današnjih obiteljskih kuća u Borovu naselju

Tlocrt svih sadržaja Borova naselja (iz dokumentacije za zaštitu kulturne baštine)

nje u Drugome svjetskom ratu znatno smanjio, a potpuno je bila prekinuta krajem 1944. nakon što su partizani potpomognuti Crvenom armijom i bugarskim snagama opkolili Vukovar i Borovo.

Tvornica je nakon rata, krajem 1946., preimenovana u *Borovo – jugoslavenski kombinat gume i obuće*. Nakon početnih poratnih poteškoća njezin je nagli rast započeo sredinom pedesetih godina prošlog stoljeća proizvodnjom kožne i gumene obuće te pneumatika. Uslijedile su veće integracije poput već spominjane Tvornice kudjelje i zanatskog poduzeća *Metalac* u Vukovaru te tvornice dječje obuće *Mladost* iz Sombora, ali i modernizacija vlastitih pogona. *Borovo* je do kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća izraslo u vodeći gospodarski subjekt u proizvodnji gume i obuće u bivšoj državi i bilo je drugo poduzeće po veličini u Hrvatskoj (iza *Ine*). Imalo je 23.000 zaposlenih i godišnji kapacitet proizvodnje od 23 milijuna pari obuće, više od 580.000 komada automobilskih guma i 12.500 komada gumeno-tehničke robe.

Borovo je izraslo u vodeći gospodarski subjekt u proizvodnji gume i obuće bivše države i bilo je drugo poduzeće po veličini u Hrvatskoj (iza *Ine*)

i neke druge planirane projekte, spriječio Drugi svjetski rat. Ipak, najvažniji je bio snažan porast poslovnog i stambenog standarda, s autokodnim oznakama, radionicama s telefonom i garderobama, radnim kutama, slobodnom subotom, centralnim grijanjem u svim stambenim, poslovnim i javnim prostorima, kontrolom zdravlja zaposlenika, izvrsnom prometnom povezanošću, bogatim sportskim sadržajima, vrhunskim klubovima, prvim tvorničkim listovima... Broj je radnika stalno rastao, pa ih je 1939. bilo 4650 (zbog ratnih se zbivanja počeo smanjivati), a najveći je opseg proizvodnje zabilježen 1938. kada je proizvedeno više od sedam milijuna pari obuće. *Bata* je oko sebe okupila raznovrsna manja trgovačka društva, a svojim je proizvo-

Glavna porta Kombinata Borovo

dima pokrivala 90 % potreba ondašnjega jugoslavenskog tržišta. Svoje je proizvode izvozila i u ostale države Balkana i istočne Europe te Bliskog istoka. Zbog nedostatka sirovina opseg se proizvod-

Nakon agresije na Hrvatsku 1991. i okupacije Vukovara uprava je *Borova* preseljena u Zagreb, a proizvodnja se nastavila u pogonima u Donjem Miholjcu. Ukupna je šteta na proizvodnim pogonima proci-

Pogled iz zraka na Borovo naselje

Sportski sadržaji u Borovu naselju prije obnove

jenjena na 300 milijuna eura. Poslovna je aktivnost obnovljena 1998. tijekom mirne reintegracije Podunavlja. Provedena je pretvorba u dioničko društvo i društvo je sada u vlasništvu DUUDI-ja (Državnog ureda za upravljanje državnom imovinom). Nedavno je provedena predstečajna nagodba, a provodi se i restrukturiranje. Sada je u *Borovu* zaposleno nešto više od tisuću radnika, od čega približno 600 u Vukovaru.

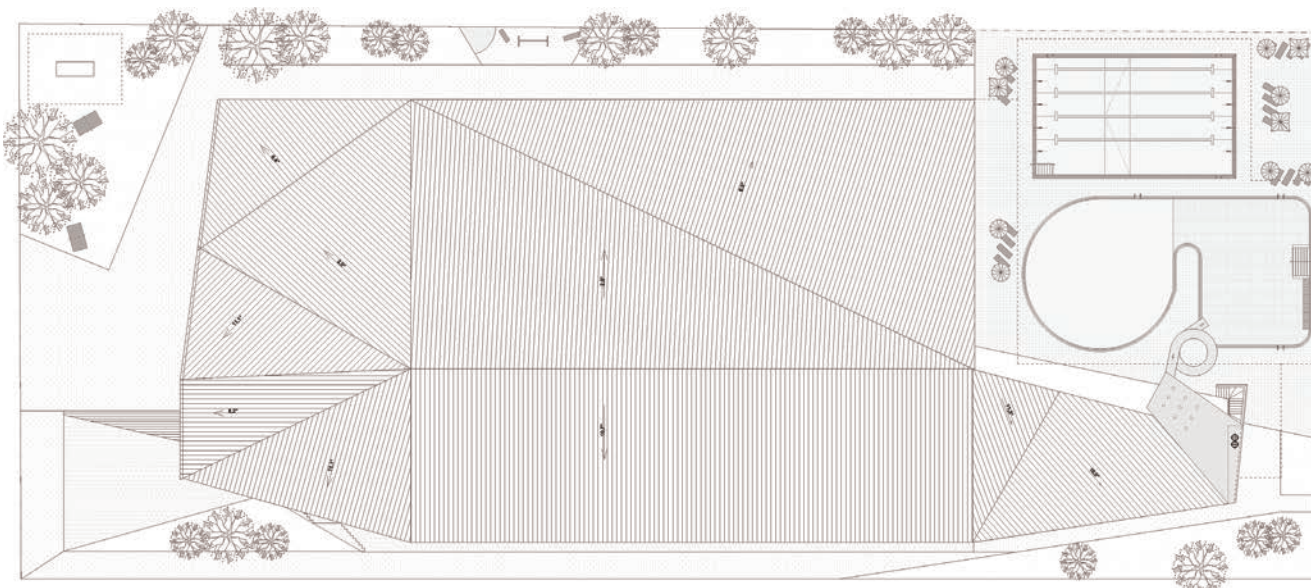
Nastanak i značajke novoga bazenskog kompleksa

Poznato je da je bazenski kompleks u Vukovaru, na mjestu kojega se

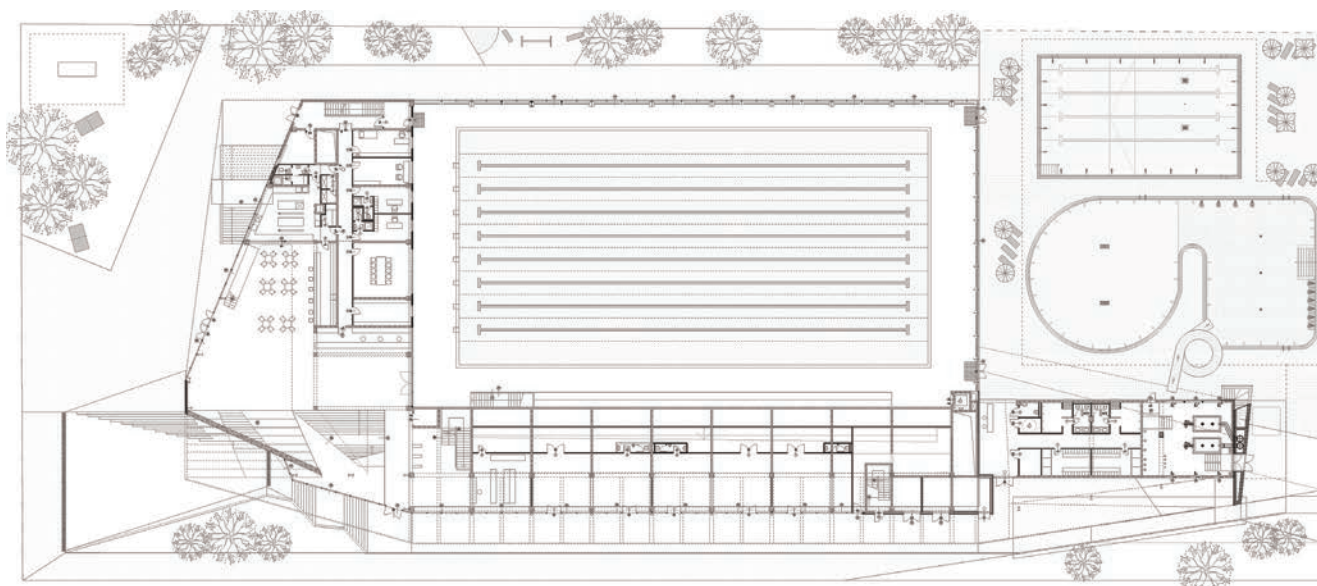
sada gradi zatvoreno plivalište, izgrađen 1960. (u nekim izvorima stoji i 1961.). Međutim, unatoč temeljitim pretragama svega što je napisano o povijesti grada, nismo uspjeli doznati je li na mjestu kompleksa prije bio izgrađen neki manji bazen, koji se inače gradio u svim satelitskim *Batinim* naseljima. Čini se da ipak nije i da je to omeo početak Drugoga svjetskog rata. Tako se može zaključiti da je u početku izgrađen nogometni stadion, možda i teniska igrališta, a da su bazeni i sportska dvorana izgrađeni krajem sedamdesetih i početkom šezdesetih godina prošlog stoljeća. Također nismo uspjeli doznati ni ime projektanta ni izvođača. Znamo jedino to da je urbanističke

planove Borova i Vukovara, koji su prethodili spomenutoj dogradnji, izradio naš proslavljeni arhitekt i urbanist dr. sc. Radovan Miščević (1925. – 2015.), dobitnik nagrade *Vladimir Nazor* za životno djelo 2011. godine.

I dvorana i plivališta bili su mjestom okupljanja generacija Borovčana (kako su sebe voljeli nazivati da bi se razlikovali od Borovaca, stanovnika obližnjeg sela). Bazen je imao natkrivenu balonsku kupolu i bio je grijan preko zime. U ratu je i bazenski kompleks, baš kao i susjedna dvorana, kompletno devastiran, što je uostalom bio slučaj s 90 posto zgrada i u Borovu i u Vukovaru. Dvorana je obnovljena tijekom donatorske obnove zgrada javne namje-

Tlocrt novog bazena na krovnoj razini

Tlocrt bazena na razini prizemlja

ne koja je počela 1998. (donator je bila Primorsko-goranska županija). I Plivališće *Borovo* (kako se uvijek zvalo) također je bilo u programu donacijske obnove, ali je jedina među ponuđenim građevinama ostala bez donatora. Stoga je dostupnim financijskim sredstvima obnovljen mali bazen. Potom je Fond za obnovu i razvoj Vukovara financirao rušenje i izradu projektne dokumentacije i u to utrošio gotovo 2,5 milijuna kuna. Ne zna se kada je i kako donesena odluka da se umjesto obnove otvorenog plivališća gradi zatvoreni bazen, ali ona je bila sasvim razumljiva ako se zna da je i prethodni bazen s grijanjem radio zimi.

Zaključeno je kako je upravo suvremeno zatvoreno plivalište jedna od važnih strateških i vitalnih građevina za grad Vukovar, ponajprije iz rekreacijskih i zdravstvenih razloga, ali i činjenice da u tamošnjim školama ima mnogo djece neplivača. Na natječaju 2006. nagrađen

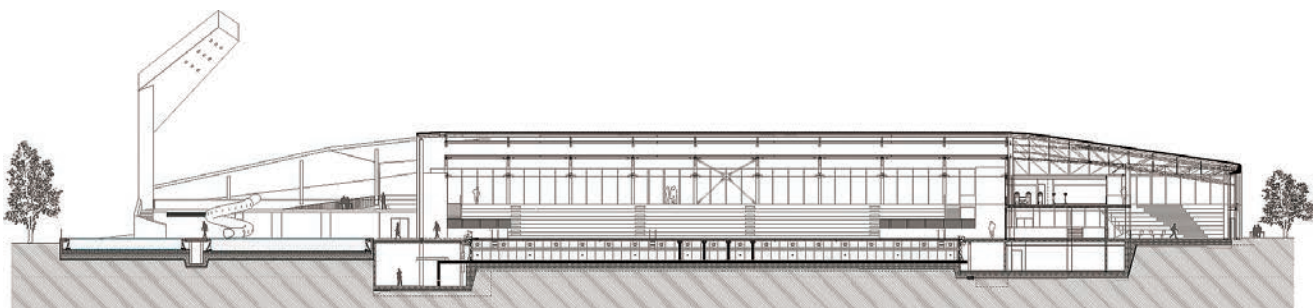
je rad *Randić-Turato* arhitektonskog biroa d.o.o. iz Rijeke, a nakon što je izrađen idejni projekt pokušalo se ishoditi lokacijsku dozvolu. To je znatno oduljilo cijeli pokušaj zbog nemogućnosti utvrđivanja stvarnog vlasnika Jugoslavenskog kombinata gume i obuće *Borovo*.

Ishođenje se lokacijske dozvole oduljilo zbog utvrđivanja stvarnog vlasnika, a trebalo je i parcelizacijom spojiti odvojene čestice jer radilo o gradnji sasvim novog bazena

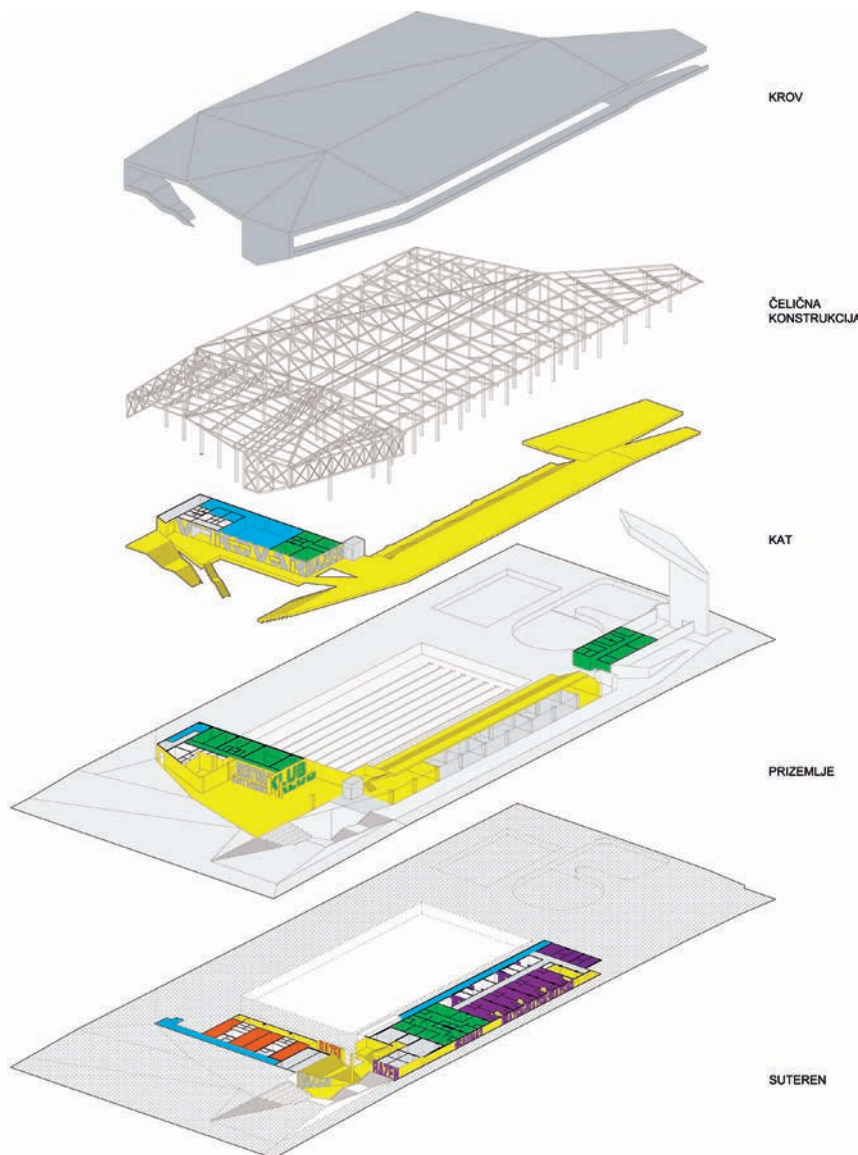
Potom je parcelizacijom trebalo spojiti odvojene čestice. Takav postupak nije bio nužan kada se radilo o obnovi, za koju su vrijedili posebni propisi, no u ovom se slučaju radilo o gradnji sasvim novog bazena na mjestu staroga. Kada je napokon

utvrđeno da je vlasnik Kombinata sadašnje poduzeće *Borovo*, bilo je problema s osiguranjem odgovarajućih novčanih sredstava. Zbog toga su zastupnici Gradskog vijeća Vukovara tražili da se zbog manjih troškova ipak gradi otvoreno plivalište.

Nasreću, od toga se ipak odustalo, posebno stoga što je u međuvremenu Arhitektonski biro *Turato* d.o.o. izradio novi idejni i glavni projekt jer bi izrada novog projekta dodatno oduljila radove. Novi je projekt donio određene promjene, ponajprije u boji i oblikovanju vanjskog plašta, ali i u tome da natkriven bude samo glavni bazen, umjesto dva bazena. Stoga se dva ostala manja bazena (za rekreaciju i neplivače) grade na otvorenome, u sjeveroistočnom uglu građevne čestice. Građevinska je dozvola izdana početkom 2011., a potom je Fond pokrenuo postupak javne nabave za izbor izvođača i nadzor. Radovi su započeli tijekom 2012.

Uzdužni presjek bazena

Aksonometrijski prikaz svih sadržaja bazena

i trebali bi biti završeni do kraja ove godine.

Projekt je podijeljen u dvije faze, jedna obuhvaća rekonstrukciju plivališta u Vukovaru, dakle gradnju zatvorenog bazena na mjestu negdašnjega najvećeg otvorenog bazena, i gradnju vanjskih bazena s pratećim sadržajima. Građevna čestica ima površinu od 8144 m², s tri je strane omeđena ulicama, a s južne strane sportskom dvoranom. Tlocrtna je površina nove građevine 4317,97 m² (113,2 x 47,25 m), najveća je visina krova 10,95 m, a dimnjak i reflektori za osvjetljavanje vanjskih bazena dostižu visinu od 23,41

m. Zgrada ima podrum, prizemlje i prvi kat, a glavni je ulaz predviđen s ceste na zapadnoj strani građevne čestice.

Namjena je plivališta sportska i rekreativna, s pratećim klupskim i ugostiteljskim sadržajima. Predvorje se proteže po cijeloj visini građevine, a

služi za prijam, informiranje i distribuciju posjetitelja, dok je samo ulazno predvorje povezano s ugostiteljskim sadržajima, ali i prostorom za održavanje manjih skupova ili projekcija, a bar je predviđen na dvije razine.

Građevina se, kao što je rečeno, sastoji od jedne bazenske školjke (dimenzije 50 x 25 m) i dvaju bazena na otvorenom. Bazenska je dvorana kao središnji prostor izravno povezana sa svlačionicama (na koti -3,5 m) i prostorom vanjskog plivališta. U svlačionice se može ući i s vanjske strane, preko rampe koja se nalazi na prilaznome trgu. Osim za plivanje, građevina je uz dodatnu opremu predviđena i za druge sportske, rekreacijske, zabavne i revijalne programe. Uz dulju je južnu stranu predviđeno gledalište, a na prvom je katu predviđena i dvorana za fitness sa sportskom i rekreativnom opremom, dok su uredi smješteni između ulaznog predvorja i zatvorenog bazena. U prizemlju su ispod gledališta prodajni prostori kojima se pristupa s vanjske šetnice, a u prizemlju i podrumu odnosno suterenu smještena je tehnička oprema.

Vanjski su bazeni opremljeni odgovarajućim sadržajima za zabavu i rekreaciju, što uključuje vodene tobogane i sunčalište, a imaju i odvojene svlačionice, s ulazom i blagajnom. Tako je moguća odvojena uporaba vanjskih bazena i unutarnjeg bazena. Predviđeno je da se površine oko građevine ozelene i zasade drvodredima, živicama, cvjetnjacima i travnjacima.

Oblikovanje je građevine bilo uvjetovano brojnim autonomnim linijskim komunikacijama koje prolaze kroz nju

Prikaz buduće uporabe bazena

Prikaz budućeg izgleda vukovarskog plivališta (s bijelim vanjskim omotačem)

i određuju prostore različitih namjena. Upravo zbog toga više je ulaza i izlaza, što doprinosi osjećaju slobode i neometanog kretanja. Građevina djeluje kompaktno, ali se omotač poput prvog plašta mjestimice otvara i propušta svjetlost u njezinu unutrašnjost. Da bi se taj dojam posebno istaknuo, krov i pročelja izrađeni su od istog materijala i jedino se prekidaju staklenim ploham. Posebno su uočljive horizontalne linije s rampama na južnome pročelju koje na istočnome dijelu prelaze u vertikale dimnjaka i reflektora.

Nosiva je konstrukcija kombinacija armiranobetonskih stupova, zidova i ploča te čelične konstrukcije. Čelična je krovna konstrukcija iznad unutrašnjeg bazena sustav dvozgljbnih lukova, s rasponom od 40 m i rasterom od 6,4 m. Podkonstrukcija se krovništa sastoji od valjanih "I" profila, s razmakom od približno 2 m po kosini, a vjetrovni su spregovi za uzdužna i poprečna opterećenja od čeličnih cijevi i smješteni su u krajnjim poljima i u dva središnja polja. Završni je sloj pokrova i pročelja od profiliranih limova (sustav *riverclack*). Čelična konstrukcija, armiranobetonski stupovi i zidovi temeljeni su na armiranobetonskoj ploči.

Već je rečeno da je glavni pješački pristup predviđen sa zapadne strane, a kolni je pristup predviđen s istočne prometnice, gdje se već otprije nalazi parkiralište za sve sportske sadržaje poput stadiona, sportske dvorane i teniskih terena.

Obilazak gradilišta

Obilazak gradilišta bazena *Borovo* u Vukovaru započeli smo posjetom sjedištu investitora, Fonda za obnovu i razvoj grada Vukovara (FORGV), smještenog u gradskom središtu, nedaleko ušća Vuke u Dunav. Razgovarali smo s predsjednikom Ljiljanom Blažević, dipl. ing. el., s kojom surađujemo dugo, točnije od 2002. otkako je bila zamjenica predsjednika Fonda. Nedugo je potom postala njegovom predsjednicom, a u međuvremenu je magistrirala te doktorirala. Njezina diser-

tacija iz 2012. nakon završenoga doktorskoga znanstvenog studija na Pravnom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku nosi naslov *Strategija i jačanje kapaciteta jedinice lokalne samouprave kao preduvjet regionalnog razvoja*.

FORGV je na temelju posebnog Zakona o obnovi i razvoju grada Vukovara iz 2001. (NN 44/51) osnovala Vlada RH 29. siječnja 2002. Ima ukupno tri zaposlenika i vodi ga peteročlani Upravni odbor, u kojem su isključivo ministri te župan i gradonačelnik (njegov je predsjednik Branko Grčić, potpredsjednik Vlade i ministar regionalnog razvoja), i također peteročlani Nadzorni odbor, čiji je predsjednik Anton Kovačev, voditelj ureda EIB-a u Zagrebu. Strategiju i odluku o kontroli provedbe planova donosi Nadzorni odbor, a Upravni odbor donosi financijske planove i odluke o provedbi. Najvažniji je cilj Fonda ulaganje u razvoj gospodarstva, pa sudjeluje u gradnji velikih i strateških projekata, ali i u izradi razvojno-planske dokumentacije. Jedan od najvažnijih projekata su jednokratne potpore gospodarstvu koje su spasile mnoga radna mjesta. Godišnje za svoj rad Fond iz državnog proračuna dobiva 40 milijuna kuna i to se unatoč krizi nikad nije mijenjalo. Bio je uključen u obnovu gradskih poduzeća i komunalne

Početak armiranobetonskih radova

Radovi na montaži čelične konstrukcije

infrastrukture, rekonstrukciju gradskog središta te obnovu i razvoj sporta, ali i u gradnju triju vukovarskih gospodarskih zona. Zapravo i nema većeg projekta na cjelokupnome gradskom području u koji Fond na neki način nije bio uključen, bilo izravnim potporama, bilo u izradu dokumentacije ili pak u nabavu opreme. Računa se da je do danas takvih akcija bilo više o 600. Uostalom, poticao je obrte i OPG-ove, ali i razne udruge, primjerice vukovarske mažoretkinje.

Fond za obnovu i razvoj grada Vukovara bio je na uključen u glavninu projekata, bilo izravnim potporama, izradom dokumentacije ili nabavom opreme

Dr. sc. Ljiljana Blažević izdvojila nam je neke od projekata na koje su u posljednjih nekoliko godina osobito ponosni. To se ponajprije odnosi na *Spomen-dom branitelja Trpinjska cesta* (2012.), obilježavanje *Kukuruznog puta spasa* te preuređenje jedne vukovarske vojarne u Memorijalni cen-

tar Domovinskog rata koji su još u tijeku i o čemu će biti nešto više govora nekom drugom prigodom. Sada su angažirani na nastavku radova na zgradi Državnog arhiva, na gradnji uređaja za pročišćavanje otpadnih voda, preuređenju negdašnje klaonice u kajakaški klub, gradnji olimpijskog centra u Borovu naselju, unutraš-

njem uređenju Radničkog doma, gradnji Centra za rehabilitaciju žrtava rata... Za dio tih projekata očekuju i sufinanciranje iz europskih fondova. U suradnji s Ekonomskim institutom pripremaju i poseban program, radno nazvan *Vu 20-20* (po uzoru na *EU 20-20*) u kojem je planirano više od 200 projekata. Glavni su problem u

Opremanje glavne dvorane plivališta

Školjka velikog bazena snimljena tijekom obilaska

pripremi novih projekata nedostatak projektna dokumentacije i vlasnički odnosi. Fond je investitor zatvorenog plivališta *Borovo*, čija se gradnja financira iz državnog proračuna. Taj projekt smatraju strateškim važnim jer će plivalište biti sastavni dio olimpijskoga kompleksa za koji vjeruju da u budućnosti može služiti i za pripreme reprezentacija. Ukupna je cijena i prve i druge faze približno 60 milijuna kuna (bez PDV-a), od čega na zatvoreni dio otpada pet šestina. Rok je za dovršetak prve faze zatvorenog bazena kraj 2015. Radovi su trebali biti završeni i prije i vjerojatno bi i bili da nije bilo nepotrebnih sporenja oko gradnje zatvorenog i otvorenog plivališta.

Osnovna je ideja projektanta bila da plivalište bude mjestom susreta i okupljališta ljudi, ali i da se građevina ne nameće u prostoru i da na neki način bude nevidljiva

U nastavku obišli smo i gradilište koje je u visokoj fazi gotovosti jer je uglavnom ugrađena sva potrebna bazenska i ostala oprema, a tijekom našeg obilaska izvodili su se radovi na uređenju dvorane i dovr-

šetku pročelja. Počeli su i radovi druge faze, za obje je glavni izvođač *Gradnja* d.o.o. iz Osijeka. Na gradilištu smo razgovarali s Nikolom Rakušićem, ing. građ., pomoćnikom glavnog inženjera Vida Šebeka, ing. građ. Istodobno smo doznali da nadzor građenja obavlja *Institut IGH* d.d. iz Osijeka, glavni je nadzorni inženjer za prvu fazu Dijana Čilić, mag. ing. aedif., a za drugu Hrvoje Anton, mag. ing. aedif.

Hodnik s bazenskom opremom u suterenu

U obilasku toga složenoga gradilišta pridružili smo se glavnome projektantu Idisu Turatu u njegovoj redovitoj kontroli dosad izvedenih radova, a bila je nazočna i Mirjana Glavaš, ing. građ., negdašnja glavna inženjerka gradilišta. Opći je dojam tijekom obilaska i uočavanja detalja koje treba doraditi ili popraviti bio taj da su dosadašnji radovi dobro izvedeni i da dobro napreduju.

Na kraju smo kratko razgovarali s izv. prof. dr. sc. Idisom Turatom, jednim od naših najcjenjenijih i najnagrađivanijih arhitekata. Rođen je 1965. u Rijeci, u obitelji u kojoj su djed, otac i stric bili arhitekti, a i supruga mu je arhitektica. Nepoznato mu je značenje i nastanak njegova neobičnog imena, ali ga jako voli. Nakon što je diplomirao na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu, sa Sašom Randićem je 1992. otvorio zajednički arhitektonski ured u Rijeci, a od 2009. u istome gradu posjeduje i samostalni biro *Turato* d.o.o. Predavao je arhitekturu na splitskom Fakultetu građevinarstva, arhitekture i geodezije, a sada je profesor na Katedri za projektiranje na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu. Dobitnik je brojnih arhitektonskih nagrada (*Viktor Kovačić*, *Vladimir Nazor*, *Piranesi Award* i *Drago Galid*), a najpoznatija su mu djela aula *pape Ivana Pavla II.* na Trsatu, Dječji vrtić *Kata-*

Pogled kroz otvor u čeličnoj konstrukciji

rina Frankopan i Osnovna škola *Fran Krsto Frankopan* u Krku te *Nest and Cave House* u Voloskom. Predstavljao je Hrvatsku na Venecijanskom bijenalu 2006. projektom *In-Between* i 2010. projektom *Pavilion*.

Bazenom u Borovu naselju zaposlen je već dugo, osobito stoga što je za njega radio ukupno četiri projekta, po dva idejna i glavna projekta. Njegova je osnovna ideja bila potaknuta samim mjestom i željom da sve izgleda tako kao da je staro plivalište samo dobilo krov te da bude mjestom susreta ljudi na putu prema Duvanu. Želja da se građevina ne nameće u prostoru i da na neki način bude nevidljiva utjecala je i na boju plašta koja je u početku bila bijela, a sada je crna. Rješenje je bilo potaknuto željom da to bude okupljalište ljudi. Takav je i ulaz u građevinu koji se rastvara poput "ralja morskog psa" spremnog da u amfiteatar, koji je blizu ulaza, "usisa" posjetitelje.

Na svaki bazen dolaze djeca, a dovoze ih roditelji koji se moraju družiti ili koristiti neke od brojnih sadržaja dok plivanje ili trening ne završe. Turato bi volio da novo plivalište postane središte društvene duhovnosti i spiritualnosti, ali i generator razvoja. Mnogo je pozornosti poklonjeno konstrukciji i funkcionalnosti te prohodnosti, a mnogi su detalji odabrani pažljivo. Primjerice, sva su sjedala u žutoj boji

suncokreta koja je izvorna boja Slavonije. Pazilo se i na plivačke sadržaje jer se radi na tome da se u bazenu odražavaju i najveća svjetska i europska natjecanja. Zbog toga je stalni savjetnik u projektiranju i gradnji vukovarskog plivališta Tomislav Karlo, glavni tajnik Hrvatskoga plivačkog saveza i direktor reprezentacije. Ukratko, želja je da bazen postane generator ukupne urbane aktivnosti.

Odrzi na sjevernome staklenom pročelju

Zaključne napomene

Ovom smo gradilištu posvetili posebnu pozornost jer smo zaista uvjereni da je riječ o razvojnome i strateškome projektu. Naime, naselje nastalo uz negdašnju tvornicu *Bata*, a potom i *Borovo*, imalo je za ondašnje prilike nezamisliv standard urbanih sadržaja, potaknutih u nas rijetkom, čak i nepostojećom socijalnom osjetljivošću. To je naselje zaista posebno, čak i kada se zanemare golema stradanja u Domovinskom ratu. Njemu su zaista nužni najraskošniji i najbolji sportski i kulturni sadržaji, jednostavno zato što su njegovi stanovnici na to naviknuti od samih početaka prije gotovo osam i pol desetljeća. Bazen će sasvim sigurno potaknuti aktivnosti, posebno tijekom zime, vjerojatno će drugim sportskim sadržajima privući brojne klubove, možda i reprezentacije, na pripreme uoči sezone ili nekog važnog natjecanja, iako su takva okupljanja često u nesuglasju sa slobodom korištenja raspoloživih sadržaja od strane građana. Postoji i mogućnost da će bazen koristiti i učenici hrvatskih osnovnih i srednjih škola tijekom obilaska Memorijalnog centra i nastave o Domovinskom ratu. Naime, negdašnji je samački hotel pretvoren u hostel i

Naziru se konture budućeg izgleda (pogled s jugozapada)

u njemu će boraviti mnogobrojni učenici. Sve će to nesumnjivo oživjeti i Borovo naselje i Vukovar, ali ipak ostaje pitanje je li to dovoljno. Borovo naselje pravi je tvornički grad (poznat kao "company town"), pa je zaista upitno može li taj grad preživjeti bez svoje tvornice. Poznato je da su već sada brojni stanovi u Vukovaru i u toj

vukovarskoj četvrti prazni i da se često iznajmljuju bez ikakve naknade, samo uz obvezu podmirenja režijskih troškova. Tu će situaciju teško promijeniti najveće i najraskošnije građevine, posebno ako zbog nedostatka posla ljudi ne budu imali od čega živjeti. Zato je nužna sveobuhvatna državna akcija usmjerena na poticanje

gospodarskog razvoja Vukovara i Borova naselja koja se neće libiti velikih poticaja ni poreznih olakšica, ali ni prisile, barem kada su u pitanju državna poduzeća. Borovo naselje i Vukovar to zaista zaslužuju. Ako ni zbog čega drugoga, onda zbog toga što posjeduju dugogodišnju i generacijsku tradiciju rada u tvornici.